

Havu Kuusinen

HYVIN TAVALLINEN HOMOMIES.
Aineistolähtöinen tutkielma normaalin diskursseista

Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta
Kandidaatintutkielma
Kesäkuu 2022

TIIVISTELMÄ

Havu Kuusinen: Hyvin tavallinen homomiehes. Aineistolähtöinen tutkielma normaalin diskursseista
Kandidaatintutkielma, 30 sivua, 3 liitesivua
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta
Kesäkuu 2022

Tämä tutkielma käsittelee normaalin käsitettä valitussa aineistossa sosiolingvivistisistä lähtökohdista. Tavoitteenani on paitsi tarkastella, miten normaalius ymmärretään homoseksuaalisten miesten keskuudessa, myös täydentää suomenkielistä seksuaalivähemmistöjä tarkastelevaa tutkimusta alalla, jota kutsun tutkielmassa queer-lingvistiikaksi.

Aineistoni koostuu kolmesta litteroimastani suomenkielisen, homoseksuaalisen miehen haastattelusta, joissa käsiteltävinä teemoina ovat esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen asema Suomessa, seksuaalivähemmistöjen kulttuuri, homomiesten ja informanttien oma puhe sekä homomiehiin kohdistuvat stereotypiat.

Tutkielma täydentää queer-lingvististä suomen kielen tutkimusta tarkastelemalla vähemmistön omia puheenvuoroja kriittisen diskurssinanalyysin ja affektisuuden näkökulmista. Käsittelemäni tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitkä normaaliutta koskevat diskurssit toistuvat aineistossa?
2. Millaisia suhteita aineistossa muodostetaan normaaliuden ja eri ryhmien sekä ominaisuuksien välille?
3. Miten haastatellut suhtautuvat normaaliuteen?

Analyysi jakautuu teemoittain kolmeen lukuun, joista ensimmäisessä käsittelen *normaali*-sanaa ja sen synonyymejä haastatteluissa. Sitten tarkastelen normaaliuden suhdetta erilaisiin aineistossa mainittuihin ihmisryhmiin kuten *karhuhomot* ja *ulkomaiset homomiehet*, ja lopulta käsittelen aineiston yleisimpiä informanttien mainitsemia homoihin liitettyjä piirteitä ja stereotypioita.

Haastattelujen analysoinnista käy ilmi, että normaalius kiinnittyy aineistossa voimakkaasti tunnusmerkittömyyteen ja näkymättömyyteen. Useat homomiehiä koskevat stereotypiat liittyvät homomiehen oletettuun tunnusmerkillisyyteen ja tunnistettavuuteen, siis jonkinlaiseen normaaliksi mielletystä miehisyuden mallista poikkeamiseen, mutta tästä huolimatta normaalius ei ole aineistossa vain heteromiesten piirre. Erilaisia homomiesten alaryhmiä vertaillaan keskenään, ja esimerkiksi maskuliiniset, karvaiset *karhuhomot* esitetään normaaleiksi suhteessa stereotyyppisempiin *kanahomoihin*, joilla viitataan aineistossa feminiiniseksi, pinnalliseksi ja kovaääniseksi miellettyihin homomiehiin. *Kanahomoksi* nimitetty hahmo edustaakin aineistossa jonkinlaista stereotyyppistä homoa, joka on haastatelluille etäinen ja toinen. Kanahomon, stereotyyppisen homon ja ulkomaisen homon kategoriat limittyvät yhteen feminiinisuuden, tunnusmerkillisyyden ja epänormaalin teemojen kautta.

Kanahomon hahmoon viittaaminen ja haastateltujen feminiinisten stereotyyppien voimakas torjuminen kertovat joistakin asenteista ja ihanteista homoseksuaalisten miesten keskuudessa. Nämä asenteet näkyvät aineistossa esimerkiksi siinä, että haastatelluista yksikään ei samaistu kanahomoon, mutta yksi kuvailee itseään karhuhomoksi. Lisäksi karhu- ja kanahomoihin sekä heidän puhetapoihinsa liitetyt adjektiivit paljastavat voimakkaita arvolutauksia: karhuhomojen puhetta kuvaillaan *lämpimäksi* ja *maskuliiniseksi*, kanahomojen *pintaliitaiseksi* ja *kaakatukseksi*. Haastateltujen homomiesten asenteissa näyttää heijastuvan laajemman yhteiskunnan maskuliinisen miehen ihanne.

Avainsanat: queer-lingvistiikka, suomen kieli, sosiolingvistiikka, stereotypia, kriittinen diskurssintutkimus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 Johdanto	3
1.1 Normaalin käsite ja homoseksuaalisuuden yhteiskunnallinen konteksti Suomessa	3
1.2 Tutkimuskysymykset ja tausta	4
2 Tutkielman teoriatausta ja metodi	6
2.1 Sosiolingvistiikka ja kriittinen diskurssintutkimus	6
2.2 Affektisuuden tutkimus	7
2.3 Queer-lingvistiikka fennistiikan kentällä sekä olennaisia käsitteitä.....	8
3 Aineisto	10
3.1 Seksuaalivähemmistöt tutkimuksen aiheena ja eettiset käytännöt.....	10
3.2 Haastattelun litterointi ja luonne aineistona	11
4 Analyysi	12
4.1 Normaali ja sen synonyymit aineistossa	12
4.2 Normaalit ja epänormaalit kategoriat	14
4.2.1 Homo- ja heteroseksuaaliset miehet ja normaalius	15
4.2.2 Perusihmiset, maailmaa syleilevät karhut ja kotkottavat kanat	17
4.2.3 Homomiehet ja kansallisidentiteetti	21
4.3 Normaalit ja epänormaalit piirteet.....	22
5 Loppupäätelmät	26
Lähteet	28
Liitteet	30

1 JOHDANTO

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat fennistiikan alalla melko vähän tutkittu aihe. Viime vuosikymmeninä tutkimusaukkoa on alettu paikata muun muassa pro gradu -tutkielmien osalta (ks. esim. Valo 2007, Surkka 2016, Lindeman 2017). Valo on lähestynyt aiemmin homoseksuaalisuutta slangitutkimuksen näkökulmasta ja Surkka ja Lindeman kansanlingvistiikan näkökulmasta. Tässä tutkielmassa olen valinnut edellisistä poiketen diskurssitutkimuksen näkökulman.

Tässä johdannossa avaan ensin normaalin käsitettä ja homoseksuaalisuuden lyhyttä lähihistoriaa Suomessa alaluvussa 1.1, ja sen jälkeen osiossa 1.2 tutkimukseni taustoja ja tutkimuskysymyksiä. Tämän jälkeen tutkielmani etenee melko tavanomaisella kandidaatintutkielman rakenteella, mutta huomattakoon, etten ole lisännyt metodilukuun 2 erillistä alalukua käsitteille. Tämän sijasta esittelen kuhunkin esittelemääni alaan liittyvät termit niiden yhteydessä omissa alaluvuissaan. Termit erottuvat muusta leipätekstistä kursivoinnin ansiosta. Lisäksi olen yhdistänyt teoriataustan ja metodiluvun yhdeksi kokonaisuudeksi johtuen siitä, että sosiolingvistinen teoriatausta on hyvin tiiviissä yhteydessä metodin kanssa, enkä näe teorian ja metodin erottamista tässä tarkoituksenmukaiseksi.

1.1 Normaalin käsite ja homoseksuaalisuuden yhteiskunnallinen konteksti Suomessa

Kielitoimiston verkkosanakirja (2021) määrittelee sanan *normaali* seuraavasti: ”1. adj. tavanomainen, tavallinen, säännönmukainen, säännöllinen, odotuksenmukainen, oikea, hyväksyttävä.” Vastakohtina näille normaalin synonyymeille voisi pitää esimerkiksi epätavallista, sääntöjenvastaista, epäsäännöllistä, odottamatonta tai yllättävää, väärää ja tuomittavaa tai paheksuttavaa. Lähes kaikki näistä vastakohtista tuovat mieleen voimakkaan negatiivisesti latautuneita merkityksiä. *Normaalin* ja sen vastakohtien välillä on siis selvä hierarkia mitä asenteisiin tulee, ja siksi näiden rajoja on syytä tarkastella lähemmin esimerkiksi vähemmistöjen yhteydessä. Tämän vuoksi olen valinnut tämän tutkielman aineistoksi kolmen suomenkielisen homomiehen haastattelut, joissa normaaliuden teema sivutaan monta kertaa. Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella sitä, miten homomiehet itse määrittelevät normaaliutta ja kuinka he suhtautuvat siihen.

Koska haastatellut ovat homomiehiä ja monet kysymyksistä koskevat homoutta tavalla tai toisella, haastatellut reflektoivat aineistossa normaaliutta monin eri tavoin suhteessa seksuaaliseen suuntautumiseen. Normaalin synonyymien ja yhteiskunnassa esiintyvän heteronormatiivisuuden

välillä on aineiston kannalta tärkeitä yhtäläisyyksiä; suomalaisessa yhteiskunnassa näkyvä hetero-oletus (ks. esim. Rossi 2003) eli vakiintunut käsitys, jonka mukaan jokainen on oletusarvoisesti heteroseksuaalinen, on osoitus siitä, että ei-heterous on odottamatonta ja epätavallista suhteessa heteroseksuaalisuuteen. Myös muut negatiivisia konnotaatioita kantavat vastakohtat olivat pitkään osuvia homoista puhuttaessa: Seta ry:n sateenkaarihistoriasivun (<https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>) mukaan homoseksuaalisuus oli Suomen laissa kiellettyä ja rangaistavaa vuoteen 1971 saakka, minkä jälkeen asetettiin ns. kehotuskielto, joka kielsi samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen kehoittamisen julkisesti. Lisäksi homoseksuaalisuus määriteltiin mielisairaudeksi vielä vuoteen 1981 asti. Sitten 2000-luvulla tilanne on kohentunut ensin mm. rekisteröidyn parisuhteen mahdollisuuden kautta, ja myöhemmin vuonna 2013 kampanjoidun Tahdon 2013 -kansalaisaloitteen avulla. Aloitteen ajama tasa-arvoinen avioliittolaki astui voimaan 1.3.2017.

Vaikka lainsäädäntö ja asenteet ovat muuttuneet, homoseksuaalien ja muiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten asema nyky-Suomessa ei ole vielä täysin neutraali tai samanarvoinen heteroseksuaalisen väestönosan kanssa. Tämä näkyy myös aineistossa esimerkiksi homo- ja heteroseksuaalimpiesten ryhmien erottamisena suhteessa normaaliuteen. Tästä ryhmien erottelusta ja normalisoinnista kirjoitan lisää analyysiosion alaluvussa 4.2.1.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tausta

Olen edennyt tutkielmani tekemisessä alusta saakka aineisto edellä, sillä käyttämäni haastatteluai-
neisto on ainoa laatuaan Suomessa. Seksuaalinen suuntautuminen on jäänyt fennistiikan alalla hyvin vähälle huomiolle, eikä sitä ole perinteisesti sisällytetty esimerkiksi sosiolingvistisen tutkimuksen taustatekijöihin iän, sukupuolen ja asuinpaikan ohuen, mikä toki pätee moneen muuhunkin taustatekijään. Seksuaalista suuntautumista ei ole koettu olennaiseksi seikaksi kielen analyysin kannalta, vaikka tutkimus on osoittanut (Surkka 2016, Lindeman 2017), että homomiesten puheeseen liittyy runsaasti erilaisia käsityksiä ja stereotyyppioita, minkä vuoksi huomion kiinnittäminen aiheeseen laajemmin saattaisi olla aiheellista. Meri Lindemanin (2017) ja Sanni Surkan (2016) toteuttamat homomiesten haastattelut nostavat siis tämän vähemmistön ääniä esille poikkeuksellisen vahvasti. Kerron aineistostani tarkemmin sille varatussa luvussa 3.

Tutkielmani tarkoitus on vastata ensisijaisesti seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä normaaliutta koskevat diskurssit toistuvat aineistossa?
2. Millaisia suhteita aineistossa muodostetaan normaaliuden ja eri ryhmien sekä ominaisuuksien välille?
3. Miten haastatellut suhtautuvat normaaliuteen?

Näillä kysymyksillä kartoitan valitsemisani haastatteluissa esiintyviä käsityksiä siitä, mikä tämän aineiston sisällä määritellään normaaliksi, enkä siis esimerkiksi muodostaa kaikenkattavaa totuutta seksuaalivähemmistöistä tai edes haastatelluista itsestään. Tutkimukseni kertoo esimerkiksi näkemyksistä, jotka näkyvät näissä vuonna 2015 toteutetuissa haastatteluissa, ja jotka saattavat olla osa myös nykypäivän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia diskursseja.

2 TUTKIELMAN TEORIATAUSTA JA METODI

Kandidaatintutkielmani on saanut innoituksensa ensisijaisesti sen mielenkiintoisesta, ainutlaatuisesta aineistosta, jossa on poikkeuksellisesti haastateltu vain suomenkielisiä homoseksuaalisia miehiä kulttuuriin, yhteiskuntaan ja kieleen liittyvistä aiheista. Fennistiikassa on tutkittu suomenkielisiä homomiehiä ja muita seksuaalivähemmistöjä todella vähän, joten aiheen tutkimiseen ei ole ehtinyt vakiintumaan tietynlaista työkalupakkia. Tutkimusaiheen heikon tunnettuuden vuoksi olen koonnut metodit monesta eri perinteestä.

Tutkimukseni taustaoletus on sosiolingvistinen: kieli paitsi kuvaa, myös luo maailmaa. Tämän ajatuksen päälle rakennan metodipatteristoa kriittisen diskurssintutkimuksen avulla. Nämä näkökulmat auttavat minua analysoimaan, kuinka aineistossa kuvataan normaaliutta ja sen suhdetta seksuaaliseen suuntautumiseen. Kirjoitan sosiolingvistiikasta ja kriittisestä diskurssintutkimuksesta alaluvussa 2.1.

Koska asenteiden ilmentäminen puheessa on voimakkaasti affektista, hyödynnän työssäni myös affektisuuden tutkimusta. Affektisuutta on käsitelty viime vuosina suomen kielen tutkimuksessa esimerkiksi opinnäytetöissä (ks. esim. Piia Ahonen 2019). Affektisuutta tarkastelemalla erittelen erityisesti sitä, miten haastatellut suhtautuvat normaaliuteen, ja kuinka he asemoivat itsensä suhteessa tähän. Affektisuuden tutkimuksesta kerron alaluvussa 2.2.

Lopuksi alaluvussa 2.3. taustoitan tutkimustani selostamalla queer-lingvistisen tutkimuksen nykytilaa suomen kielen kentällä. Koska seksuaalivähemmistöt ovat jääneet fennistiikassa vähälle huomiolle, on nähdäkseni sitä suuremmalla syyllä tarpeellista nostaa esille jo tehtyä tutkimusta. Samassa osiossa avaan seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä käsitteitä, jotka tulevat myöhemmin analyysiluvuissani esiin.

2.1 Sosiolingvistiikka ja kriittinen diskurssintutkimus

Tutkielmani taustalla vaikuttaa sosiolingvistiikan ajatteluperinne, jossa kieli nähdään paitsi maailman kuvaajana, myös sitä tuottavana. Esimerkiksi käyttämässäni aineistossa informantit mainitsevat erilaisia homomiesten alaryhmiä, jotka muodostetaan ulkonäön ja käytöksen perusteella. Nämä ryhmät eivät sinällään ole kielestä erillisiä entiteettejä vaan riippuvaisia siitä, että nämä luokitellaan ja tuotetaan yhä uudelleen kielen avulla.

Sosiolingvistisen ajattelun pohjalta hyödynnän metodeissani kriittistä diskurssintutkimusta. *Diskurssilla* tarkoitan tässä tutkielmassa väljästi sekä tiedon hahmottamista ohjaavia näkökulmia

että aihepiirejä, joita ne koskevat (ks. esim. Fairclough 1992: 127–128). Puhuessani *normaaliuden diskursseista* viittaa siis sekä itse normaaliuden teemaan, jota haastatteluissa käsitellään, että niihin teeman käsittelyn yhteydessä ilmeneviin puhetapoihin, joita näissä tilanteissa käytetään. Käytän apunani myös Maija Saviniemen *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä: toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit* -väitöskirjaa vuodelta 2015. Saviniemi on väitöksessään soveltanut Norman Faircloughin kolmetasoista analyysimallia, jossa kieltä tarkastellaan erikseen sanaston, kieliopin ja tekstirakenteen tasoilla (Fairclough 1989: 110–112). Näistä tasoista tekstirakenne ei ole omalle aineistolleni hedelmällinen, koska työskentelen haastatteluaineistojen parissa, jolloin lausumat ovat pääasiassa kovin lyhyitä. Sen sijaan keskityn sanaston ja kieliopin tasojen analysointiin. Sanaston tasolla kiinnitän huomiota erityisesti sanavalintoihin, esimerkiksi *normaali*-sanana synonyymeihin ja ideologisiin sanoihin kuten *akkamainen*, *kaakatus*, *perusihminen*. Kieliopissa taas kiinnitän huomiota pronomien käyttöön ja verbitaivutukseen, varsinkin passiivin käyttöön. Nämä kertovat samaistumisesta tai erottautumisesta keskustelun aiheena olevaan ryhmään nähden.

2.2 Affektisuuden tutkimus

Affektisuudelle tai *affektiselle* on useita määritelmiä, mutta tutkielmassani tarkoitan käsitteellä tunteikasta kieltä, jolla ilmaistaan asennoitumista puheena olevaan asiaan tai puhekuumppaniin (VISK § 1707). Affektisia keinoja voivat olla esimerkiksi interjektiot ja affektiset johdospartikkelit. Affektisuus rakentuu näiden ja monien muiden kielen keinojen yhteisvaikutuksessa, ja affektisuuden tunnistamiseksi konteksti ja tulkinta on varsin tärkeää.

On huomattava, että affektinen kieli on eri asia kuin tunteita suoraan käsittelevä kieli (Visapää 2013: 526). Esimerkiksi aineistoni lause ”– – mä en taas en en jotekin en kaipaa sitä – –” (TRE3) on kokemusta tai mielipidettä kuvaava, mutta ei-affektinen ilmaisu, toisin kuin esimerkiksi ”yleensä siellä sataa vettä, sää ihan kiva (vittu)” (TRE3), jossa affektisuus näkyy esimerkiksi kiroilussa ja intensiteettipartikkelissa *ihan*.

Suomenkielinen affektisuuden tutkimus on toistaiseksi melko vähäistä, mutta käsite on olennainen tutkimuskysymyksiini vastaamiseksi. Varsinkin kysymys siitä, miten haastatellut suhtautuvat normaaliuteen, vaatii affektisuuden huomioonottamista.

2.3 Queer-lingvistiikka fennistiikan kentällä sekä olennaisia käsitteitä

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä on tutkittu suomen kielen alalla toistaiseksi melko vähän. Varsinaisesti näitä koskevaa tutkimusta on tehty lähinnä pro gradu -tutkielmissa. Sanni Surkka (2016) ja Meri Lindeman (2017) hyödyntävät kansanlingvististä otetta pro gradu -tutkielmissaan ja keskittyvät homomiehiä ja heidän puhettaan koskeviin käsityksiin. Surkka ja Lindeman keräsivät tutkielmia kirjoittaessaan yhdessä laajan aineiston suomenkielisiä homomiehiä haastatellen, ja olen myös itse valinnut tämän tutkielman aineiston näistä haastatteluista. Tämä aineisto tulee olemaan hyödyksi seksuaalivähemmistöistä kiinnostuneille kielentutkijoille myös jatkossa, sillä haastattelut ovat tulossa saataville Kielipankkiin (www.kielipankki.fi) litterointiprosessin valmistuttua.

Toisenlaisesta näkökulmasta aihetta on lähestynyt Pauli Valo pro gradu -tutkielmassa *Miehet seuraa hakemassa - Homo- ja heteroseksuaalimpiesten seksuaalislangi MTV3:n tekstiviestichateissa* (2007). Valon lähestymiskulma on sosiolingvistikissa slangitutkimuksessa, jonka avulla hän kartoittaa miesten seuranhakukieltä kahdessa eri tekstiviestichatissa.

Lisäksi Suvi Uotinen on kirjoittanut *Virittäjään* vuonna 2007 artikkelin, jossa tarkastelee naisparien näkökulmaa aikakauslehtien haastatteluissa. Artikkelin kuvaava samalla yhteiskunnassa voimakkaasti vaikuttavaa heteronormatiivisuutta.

Suomen ulkopuolella sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevaa lingvistiikkaa on tehty enemmän, ja aiheeseen perehtyneet järjestävät vuosittain Lavender Languages & Linguistics -konferenssin. *Lavender linguistics* on yksi englanninkielisistä synonyymeistä *queer-lingvistiikalle*, jolla viitataan esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen puhetta tarkastelemaan tutkimukseen. Tutkielmani rajallisen pituuden ja aiheen vuoksi en käsittele ulkomaista tutkimusta erikseen, mutta mainittakoon, että Lindeman on havainnut homomiesten puheeseen liitettävän samankaltaisia stereotyyppioita niin Suomessa kuin sen ulkopuolella, esimerkiksi kanonisesta /s/:tä poikkeava ääntäminen, nouseva intonaatio ja feminiinisyyden (Lindeman 2017: 77).

Edellä mainittujen tekstien lisäksi käytän tutkielmassani homoseksuaalisuuteen ja seksuaalivähemmistöihin liittyviä käsitteitä, jotka selitän seuraavaksi.

Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan oletusta, jonka mukaan ihmisten ajatellaan olevan ensisijaisesti heteroseksuaalisia. Tähän sisältyy myös käsitys jokaisen sisällymisestä yhteen kahdesta toisilleen vastakkaisesta sukupuolesta (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2022). Heteronormatiivisuus johtaa edelleen epätasa-arvoiseen tilanteeseen, jossa ei-heteroseksuaalisen ihmisen odotetaan kertovan seksuaalisuudestaan, eli *tulevan ulos kaapista*. Kaapista tulemisen metafora on esillä myös aineistossani.

Karhu (englanniksi *bear*) viittaa bi- ja homoseksuaalisten miesten alakulttuuriin, johon liitetään usein isovatsaisuus, karvaisuus ja maskuliinisuus (Hennen, 2005). Karhun määritelmiä on kuitenkin useita, ja ne ovat subjektiivisia ja muuttuvia. Aineistossa termiä käytetään usein muodossa *karhuhomo*.

Aineistossani käytetään myös substantiivia *kanahomo*, jolla informantit tarkoittavat feminiinistä, stereotyyppistä homohahmoa. Käsite ei vaikuta yhtä yleiseltä kuin *karhu*, sillä sitä ei löydy esimerkiksi Seta ry:n sateenkaarisanastosta, mutta *kanahomon* ja englanninkielisen *twink*-termin välillä on havaittavissa yhtäläisyyksiä. Peter Hennen kuvailee karhukulttuuria käsittelevässä artikkelissaan vuonna 2005 niin sanotun *twink*-homon toimivan vertailukohtana karhuille, sillä he edustavat stereotyyppistä, feminiinistä homomiestä, joka noudattaa nuorekkuuden ja hoikkuuden ihanteita (Hennen 2005: 33).

Queer on monimerkityksinen käsite, jolla tässä tutkielmassa viitataan seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyvien normien kyseenalaistamiseen pyrkivää, usein poliittisia tai akateemisia konnotaatioita sisältävää ajattelutapaa (<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> viitattu 13.6.2022). Tästä määritelmästä johdettuna *queer-lingvistiikka* on siis kielentutkimusta, joka kyseenalaistaa esimerkiksi heteroseksuaalisuuden normia yhteiskunnassa ja nostaa vaihtoehtoisia näkökulmia esille kielitieteellisin keinoin. Alan tutkimus voi koskea myös suoraan esimerkiksi tietyn vähemmistön puhetta. Muissa konteksteissa *queer*-sana voi viitata myös yksittäisiin henkilöihin, ja se saattaa sisältää loukkaavia sävyjä.

Tässä aluvuossa olen esitellyt seksuaalivähemmistöjen kannalta olennaisia käsitteitä, jotka ovat tärkeitä aineistoni ymmärtämiseksi, sekä aiemmin suomeksi tehtyä seksuaalivähemmistöjä koskevaa tutkimusta.

3 AINEISTO

Aineistoni koostuu kolmesta haastattelutiedostosta, jotka olen litteroinut itselleni tätä tutkielmaa varten. Äänitiedostojen yhteispituus on 1 tunti, 59 minuuttia ja 43 sekuntia, litteroituna suunnilleen 31 liuskaa. Olen litteroinut tiedostot kokonaisuudessaan, lukuun ottamatta muutamia haastatteluiden alku- ja loppuosuuksien muodollisuuksia, jotka sisältävät sensuroituja tunnistetietoja, sähköposti-osoitteita ynnä muita tietoturvan kannalta arkaa ja tutkimukseni kannalta epäolennaista materiaalia.

Haastattelujen alkuperäinen kerääjä on Meri Lindeman. Valitsemani Lindemanin kolme haastattelua ovat osa laajempaa haastatteluaineistoa, jonka hän keräsi pro gradu -tutkielmaansa varten loppuvuodesta 2015. Toinen laajemman aineiston kerääjä oli Sanni Surkka, joka haastatteli suomenkielisiä homomiehiä Helsingissä. Aineistoa työstetään litteroiden jaettavaksi Kielipankkiin tulevaisuudessa.

Haastattelujen informantit ovat suomea äidinkielen tasoisesti puhuvia homomiehiä. Haastattelut rakentuivat valmiiden kysymysten varaan, joita muokattiin ja täydennettiin joustavasti olosuhteista riippuen haastattelutilanteessa. Kysymykset käsittelevät keskeisinä teemoina esimerkiksi homokulttuuria, homomiesten puhetta, informanttien käsityksiä omasta puheestaan ja yhteiskunnan ilmapiiriä homomiehen näkökulmasta. Haastattelijana Meri Lindemanin käyttämät haastattelukysymykset löytyvät alkuperäisessä muodossaan tutkielman liitteestä 1.

Koska opinnäytetyöni koskee seksuaalivähemmistöä, on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tutkimuksen eettisyyteen. Käsittelen seuraavaksi lyhyesti tämän tutkimuksen eettistä puolta alaluvussa 3.1, ja sen jälkeen pohdin haastattelua aineistomuotona itsessään alaluvussa 3.2. Kyseiseen alalukuun sisältyy myös lyhyt selostus käyttämistäni litterointiperiaatteista. Litterointimerkit kokonaisuudessaan löytyvät tutkielman lopusta liitteestä 2.

3.1 Seksuaalivähemmistöt tutkimuksen aiheena ja eettiset käytännöt

Tutkimuksessani tarkastelen kolmea suomenkielisen homomiehen haastattelua vuodelta 2015. Näin pienen otannan kohdalla on aivan ensiksi todettava, että tutkimukseni tarkoitus ei ole löytää kaikenkattavia yleistyksiä kokonaisesta väestöryhmästä tai arvioida esimerkiksi aineistossa mainittujen stereotyyppien todenperäisyyttä. Tuloksiani ei siis tule soveltaa laajempaan ihmisjoukkoon, vaan pyrin kertomaan niillä tietyn ajan ja aineiston sisältämistä käsityksistä esimerkinomaisesti.

Toiseksi mainittakoon, että haastattelutiedostot on muokattu jo ennen minulle päätymistään siten, että informanttien nimet, asuinpaikat ynnä muut tarkat henkilötiedot on sensuroitu mahdolli-

simman tarkasti. Haastatellut eivät vähemmistöasemastaan huolimatta siis ole tunnistettavissa käyttämistäni esimerkeistä. Lindeman ja Surkka ovat aineistoa kerätessään hankkineet asianmukaiset luvat, ja olen saanut heiltä tutkittavakseni vain sellaisia haastatteluja, joiden on joka tapauksessa tarkoitus päätyä tutkimuskäyttöön Kielipankkiin litterointiprosessin jälkeen. Käytän aineistoa vain tämän tutkielman tekemiseen, enkä säilytä äänitiedostoja tutkielman ulkopuolisiin tarkoituksiin.

3.2 Haastattelun litterointi ja luonne aineistona

Olen litteroinut itse käyttämäni haastattelut. Koska tutkin normaaliutta koskevia diskursseja aineistossani, olen litteroinut aineistoni sanatasolla. Olen merkinnyt alle 0.3 sekunnin pituiset tauot pilkulla. Selvästi pidemmät tauot (yli 0.3 sekuntia) olen merkannut tarkemmin. Tarkempi luettelo käyttämistäni litterointimerkeistä löytyy tutkielman lopusta liitteestä 2. Luettelosta puuttuu tekstin lihavointi, koska se ei ole litterointimerkki, vaan tapani merkitä kustakin esimerkistä analyysin luvulle tai kappaleelle olennainen osa. Analyysissäni saattaa siis esiintyä sama esimerkki useaan kertaan, mutta eri lihavoinnilla.

Käytän tutkielmassa lyhyitä haastatteluista valitsemiani lainauksia esimerkittämään havaitsemiani ilmiöitä. Olen käyttänyt haastateltujen merkitsemisessä samoja koodeja kuin Lindeman ja Surkka. Koodeissa TRE tarkoittaa Tamperetta, siis haastattelun toteutuspaikkakuntaa, ja sitä seuraava numero merkitsee haastattelun toteutusjärjestystä. Osa numeroista puuttuu, sillä kaikki informantit eivät antaneet lupaa hyödyntää haastatteluja Meri Lindemanin ja Sanni Surkan pro gradu -tutkielmien ulkopuolella. Olen siis valinnut laajemmasta kokonaisuudesta haastattelut TRE1, TRE3 ja TRE4 yksinkertaisesti siitä syystä, että ne ovat olleet ensimmäiset kolme haastattelua aineistossa.

Haastattelu on aineistona hyvin omanlaisensa verrattuna esimerkiksi arkikeskusteluun, sillä haastattelutilanteeseen on itseensä rakennettu sisään melko tarkka institutionaalinen rakenne, jossa haastattelija esittää kysymykset ja haastateltu vastaa niihin. Tähän sisältyy välttämättömästi hierarkkinen asetelma, joka vaikuttaa esimerkiksi keskustelun kulkuun ja aiheisiin. Lindemanin kysymykset ovat käyttämässäni haastatteluissa kuitenkin melko avoimia ja joustavia, ja informanteilla on mahdollisuuksia vaikuttaa haastattelun kulkuun ja aiheisiin. Haastattelijan valta ja sanavalinnat ovat kuitenkin tekijä, johon on kiinnitettävä huomiota analyysiä tehdessä. Vaikka keskityn ensisijaisesti haastateltujen homomiesten puheenvuoroihin, myös haastattelijan kysymykset ovat aivan yhtä lailla aineiston osa, joka voi esimerkiksi nostaa keskusteluun tiettyjä käsitteitä tai näkökulmia.

4 ANALYYSI

Nostan analyysissäni esille aineistosta normaaliuden käsitettä erilaisissa konteksteissa. Analyysini kontekstoimiseksi kerroin luvussa 1.1 lyhyesti *normaalin* sanakirjamääritelmästä ja homoseksuaalisuuden yhteiskunnallisesta kontekstista Suomen lähihistoriassa. Sitten esittelin tutkielmaani vaikuttanutta tieteellistä kontekstia luvussa 2 ja aineistoani luvussa 3.

Tässä analyysiluvussa tarkastelen ensin itse *normaali*-sanaa ja sen synonyymien käyttöä haastatteluissa, minkä jälkeen avaan normaaliutta suhteessa erilaisiin esille nostettuihin ihmiskategorioihin ja piirteisiin alaluvuissa 4.2 ja 4.3. Alaluku 4.2 jakautuu vielä teemoittain kolmeen alalukuun, joissa käsitellään aineiston valossa homo- ja heteroseksuaalisia miehiä, homomiesten keskinäisiä ryhmiä sekä suomalaisia ja ulkomaisia homomiehiä.

4.1 Normaali ja sen synonyymit aineistossa

Normaalin käsite, sen synonyymit ja toisaalta vastakohtat esiintyvät aiheina haastatteluissa useaan otteeseen, tosin jälkimmäiset jäävät enimmäkseen implisiittisiksi. Tässä alaluvussa käsitelen aineistossa esiintyviä normaalin synonyymejä ja pohjustan näin seuraavien alalukujen syvällisempiä, teemoitettuja lukuja. Sivuan myös normaaliuteen kohdistuvia affekteja.

Normaalin synonyymejä käytetään aineistossa paljon esimerkiksi stereotyyppioista puhumisen yhteydessä. *Normaali*-sanan ohella käytetään esimerkiksi läheisiä ja limittäisiä ilmaisuja kuten *perusihminen, näkymätön, harmaa massa, tavallinen, perus suomalainen, valtaväestö*. Yksi keskeisistä aiheista, jonka yhteydessä normaaliudesta puhutaan, on homomiesten puhe. Puhe onkin haastatteluissa tiuhaan käsitelty teema, koska hyvin monet haastattelukysymyksistä käsittelevät puhetta ja homojen puhumista koskevia käsityksiä.

Esimerkissä 1 TRE1 jakaa homomiehet kahteen kategoriaan puhettavan perusteella: heihin, jotka puhuvat stereotyyppioiden mukaisesti ja *näkymättömään osaan, jota ei huomaa*. Huomaamattomuutta opponoidaan siis suhteessa tiettyyn tunnusmerkilliseen tapaan puhua, joka yleisesti mielletään homomaiseksi.

Esimerkki 1

ML: okei, no onksun mielestä näissä stereotyyppioissa siinä mieles niinku perää että niinku jotkut homomiehet oikeesti puhuis sillä tavalla ku mitä muut ihmiset kuvittelee, ajattelee

TRE1: mm noo varmasti osa puhuu sillain ehkä mutta, osa taas ei ja, no, on siinä ehkä varmaan jotain perää

ML: mm, luuletsä että niinku pienempi osa puhuu sillä tavalla vai suurin osa homoista
 TRE1: kyl mä veikkaan et pienempi osa koska **sit kun taas ku se on näkymätön osa se jota ei huomaa**
 ML: nii, joo

Normaaliuden käsitettä ei sovelleta haastatteluissa ainoastaan ulkoisiin kuviteltuihin ryhmiin kuten stereotyyppisesti puhuviin homomiehiin, vaan myös itseen. Esimerkissä 2 TRE3 määrittelee itsensä melko suoraan normaaliksi, vaikkakin hieman humoristiseen sävyyn. TRE3 on kolmesta aineiston haastatellusta ainoa, joka liittää heti esittäytymisvaiheessa homouteen käsitteen normaali.

Esimerkki 2

ML: no tota miten sä kuvailisit sun sukupuolta ja, seksuaalisuutta
 TRE3: **hyvin HYvin geneerinen homomies, tai semmonen hyvin -mä tiiä semmonen, -vin tavallinen homomies** et jos ha- haetaan hyvin tavallista homomiestä mut voidaan (ottaa esille) että TOssa
 ML: nonii ha ha ha okei

TRE3 kuvaa itseään *hyvin geneeriseksi homomieheksi*. Esimerkki on otettu haastattelun alkuvaiheesta, jossa käydään läpi taustoituskysymyksiä. Haastateltu voi siis olla tilanteessa vielä kovin jännittynyt ja yrittää keventää tilannetta huumorilla. Tilanteen tunnelmasta riippumatta hänellä on joka tapauksessa olemassa käsityksiä siitä, mikä ja kuka on geneerinen tai tavallinen homomies, mikä puolestaan viittaa siihen, että on olemassa myös tästä ryhmästä poikkeavia ei-geneerisiä tai epätavallisia homomiehiä. ”Normaaleista” ja ”epänormaaleista” homomiesten ryhmistä kirjoitan lisää alaluvussa 4.2.1.

Haastateltujen käsitykset siitä, mikä on normaalia tai tavallista, vaihtelevat ristiriitaisillakin tavoilla. Osa esittää toiveita vapaasta itsenä olemisesta, osa kuulumisesta harmaaseen massaan. Nämä vastakkaisilta tuntuvat ajatukset löytyvät jopa samoista haastatteluista, kuten vaikka esimerkissä 3.

Esimerkki 3

ML: miten, suomalaiset suhtautuu sun kokemuksen mukaan keskimäärin seksuaalivähemmistöihin
 TRE3: no keskimäärin Positiivisesti että, kaikki menee hyvin siihen saakka kuhan ei ruveta vaatimaan mitään suurta itsellemme he, niin kuin emme olekaan vaatineet, mutta vähän on olo ihmisillä ilmeisesti ollut sellainen olo että olemme vaatineet kohtuuttomasti. viimeisen vuoden aikana ollaan menty parempaan suuntaan, **me muututaan ehkä semmoseksi osaksi yhteiskuntaa, me e- mä en henkilökohtaisesti en millään tavalla halua nostaa it-**

seäni missään framille, haluaisin enemmänkin että kuulutaan siihen harmaaseen massaan joka menee kahdeksalta töihin, ettei tarvis olla piilossa, on ehkä se piiloutuminen on semmonen kaikkein, raskas raskain osuus on, on olla piilossa

TRE3 reflektoinee tässä otteessa laajempaa poliittista ilmapiiriä Suomessa. Haastattelut on toteutettu vuonna 2015, jolloin esimerkiksi tasa-arvoista avioliittolakia ajava kansalaisaloite Tahdon 2013 on ollut vielä melko tuore. Tässä kontekstissa tulkitseen, että toive harmaaseen massaan liittymisestä on ensisijaisesti kannanotto haastatteluhetkenä vallinneeseen julkiseen diskurssiin, ei niinkään esimerkiksi yleinen käytösohje homomiehille. Ilman haastattelun toteutusajan poliittista kontekstia lausuma näyttää kovin ristiriitaiselta, sillä piiloutuminen ja harmaaseen massaan kuulumisen vaikuttavat lopulta melko synonyymisiltä.

Esimerkissä 3 huomio kiinnittyy myös informantin pronomiivalintoihin. TRE3 ei puhukaan itsestään kertoessaan seksuaalivähemmistöjen tilanteesta Suomessa, vaan ottaa jonkinlaisen edustajan aseman käyttämällä *me*-pronominia: *me muututaan ehkä semmoiseksi osaksi yhteiskuntaa*. ML:n kysymyksenasettelu on yksi mahdollinen syy TRE3:n edustuspuheeseen, sillä sanat *keskimäärin* ja *seksuaalivähemmistö* saattavat puhekielisestä kokonaisuudesta huolimatta kuulostaa varsin virallisilta. Toisaalta vähemmistöön kuuluvalla voi olla erityinen paine toimia jonkinlaisena viiteryhmänsä edustajana ja vastustaa itseän kohdistuvia stereotypioita. Esimerkissä näkyy myös konditionaalinen affektista käyttöä, johon Piia Ahonen viittaa pro gradu -tutkielmassaan mm. sanalla *toivomuslause* (Ahonen 2019: 41). Affektinen konditionaali *haluaisin enemmänkin* linkittyy esimerkiksi myös toiseen keskeiseen kieliopilliseen valintaan (Fairclough 1989: 111), kieltomuotoon: *ettei tarvis olla piilossa*.

Kaiken kaikkiaan normaalius liittyy aineistossa keskeisesti tunnusmerkittömyyteen ja huomattavuuteen, näkymättömyyteen. Koska informantit ovat itse homomiehiä, normaaliutta käsitellään syvällisesti suhteessa moniin homomiehiä koskeviin stereotypioihin. Seuraavassa luvussa syvennyn erityisesti aineistosta poimimiini normaaleihin ja epänormaaleihin kategorioihin eri näkökulmista, minkä jälkeen erittelen aineistossa käsiteltyjä normaaleja ja epänormaaleja yksilöä koskevia piirteitä osassa 4.3.

4.2 Normaalit ja epänormaalit kategoriat

Aineistossa esiintyy useita vastakkainasetteluja. Yksi keskeinen tapa, jolla nämä tulevat esiin, on miesten jakaminen eri kategorioihin tai kuviteltuihin ryhmiin. Erottelua tehdään paitsi homo- ja

heteroseksuaalien välillä, myös erilaisten homojen keskuudessa. Homojen ja heteroiden välisestä jaottelusta ja näiden suhteesta normaalin käsitteeseen aineistossa kirjoitan alaluvussa 4.2.1.

Seksuaalisen suuntautumisen lisäksi aineistosta nousee erotteluja myös homomiesten kesken monien eri kriteerien perusteella. Toisaalta homomiehiä ryhmitellään käyttäytymisen ja ulkonäön perusteella muun muassa kanahomoihin ja karhuhomoihin, toisaalta suomalaisia homoja ja Pride-kulkueita verrataan ulkomaisiin vastineisiinsa. Suomalaisten homomiesten keskinäisestä erottelusta kirjoitan alaluvussa 4.2.2, homoseksuaalisuuden suhteesta kansallisidentiteettiin alaluvussa 4.2.3.

4.2.1 Homo- ja heteroseksuaaliset miehet ja normaalius

Heteroseksuaalisuus ja normaalius rinnastetaan aineistossa useita kertoja. Faircloughin analyysimalista (1989: 111) tärkeäksi nousi aineiston analyysissä esimerkiksi kielioppitason kysymys toimijuuden hämärtymisestä. Toimijuutta voidaan häivyttää esimerkiksi passiivimuotoisten verbien käytöllä, mitä tehtiin myös tämän tutkielman aineistossa runsaasti.

Esimerkissä 4 TRE4 kertoo tilanteisesta variaatiosta homomiesten puhetavoissa. Hän asettaa vertailtavaksi tilanteet, joissa homomiehet ovat *omassa porukassaan*, ja sellaiset, joissa on vieraita heteromiehiä läsnä.

Esimerkki 4

ML: nnoo sitten vähän puhumisesta nii puhuuko suomalaiset homomiehet sun mielestä jollain tietyllä tavalla, jollai tunnistettavalla tavalla

TRE4: no sanotaanko että se puhee- puhuminen on semmosta vähän niinko, **jos ajatellaan homomiehiä omassa porukassaan silloin että siellä ei oo välttämättä tuntemattomia heteroita ympärillä, nii se puhe on hyvin sellasta vapautunutta** et se puheen niinko taso saattaa vaihdella puheen intonaatio saattaa vaihdella saattaa tulla korkeitakin ääniä, jokainen niinko ilmaisee täysin sitä omaa tyyliään myös puheen kautta ku ollaan pelkästään samalla porukalla, mut sit kun tota sitku olla niinko tavallaan myös heteroiden lähellä, **Eteenkin heteromiesten lähellä nii sillo ehkä sitä puhetta yritetään niinku hiukan tasottaa, et se ois vähä enemmän semmosta miten ny luokitellaan normaaliks sillee et sitä ei tunnistais et tää ois homomies** mut sit tietysti niinko, en mä ite ainakaan koe että mä jotenki muuttaisin puhettani, mä tiedän ihmisiä jotka tekee näin mutta ite en ainakaan koe että mun puhe mitenkään muuttuu jos oon hetero miesten tai homomieste lähellä, mut kyl niinko HUomattavissa on se tietty tyyli et kun homomiesten kanssa puhuu, niin et se tietty tapa, ehkä se on, en mä sano et se on feminiinisempi mutta se on semmone niinko avarampi, sitä on vähän vaikee, vaikee kuvailla

Homomiesten kesken informantti kertoo puheen olevan *vapautunutta*, kun taas vieraiden heteromiesten ollessa läsnä puhetta *yritetään tasottaa*. Esimerkissä kiinnostava yksityiskohta on tässä käytetty passiivimuoto, sillä tässä lauseyhteydessä *yritetään tasottaa* voidaan ymmärtää koko keskusteluyhteisön yhteisenä tavoitteena (sisältäen kaikki osallistujat seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta, esimerkiksi niin että heteroseksuaalit motivoivat puhumaan samalla tavalla kuin he itse) tai vain homomiesten omana käytöksensä. TRE4 jatkaa kertomalla tämän puhettavan vaihtelun motiiveista: *et se ois vähä enemmän semmosta miten ny luokitellaan normaaliks sillee et sitä ei tunnustettais et tää ois homomies*. Tämä paljastaa homomiehen toisenlaisessa tilanteessa käytetyn puhettavan sellaiseksi, jota ei luokitella normaaliksi, ja josta puhujan seksuaalinen suuntautuminen voisi olla pääteltävissä. TRE4 myös määrittää passiivin avulla normaalin määrittelyoikeuden itsensä ulkopuolelle: normaaliudessa ei ole kyse siitä, minkä hän henkilökohtaisesti kokee normaaliksi, vaan käsitys on hänestä riippumatta jo olemassa. Esimerkissä verrataan homomaista ja ei-homomaista puhettavaa, ja näin toistetaan käsitystä heteroseksuaalisuudesta normaalina, jonka kaltaiseksi tullaan toisen puhettavan on *tasoituttava*.

Samankaltainen käsitys homomaisesta puheesta vaikuttaa vallitsevan myös esimerkissä 5. Siinä TRE3 kuvailee homokulttuurin puhettavia joksikin, mistä *äijämäiset homot opettelevat pois*, tai jonka *ympäristö kouluii*. Kuten edellisessä esimerkissä, myös tässä lopputuloksena on *tavallinen miehen puhetyyli*.

Esimerkki 5

ML: onksitte näillä niiku, homokulttuurin alakulttuureilla ni jotenki keskenään jotenki erilaisia puhettavia, et se vaihtelu liittyy siihen

TRE3: mä en välttämättä keskenään huomannu mitään semmosta, tietysti niin h, **tosii ÄIJÄmäiset homot nii välttämättä opettelee ehkä pois siitä tai niiku ehkä, ympäristö jollaki tavalla ehkä kouluii**, tietysti ikäkin vaikuttaa siihen miten se puhetyyli muokkautuu että, tietysti mitä vanhemmaksi mies menee niin, sitä niin **sitä enemmän puheesta ehkä riisuutuu puheesta pois kaikki ylimääräinen, no mikä nyt on TAVallinen miehen puhetyyli tulee**, mut emmä oo välttämättä huomannu et ois alakulttuureilla erikseen, erikseen mitään, keskenään, semmosta tietynlaista puhetyyliä

Siinä missä TRE4 kuvasi homomaisen puheen käyttämisen olevan tilanteista vaihtelua riippuen siitä, millaisessa sosiaalisessa ympäristössä homomies puhuu, TRE3 kuvailee homomaiseksi miellettyä puhetta joksikin, joka ajan kanssa karsiutuu joko puhujan omasta tahdosta tai itsestään. Toisaalta molemmat esimerkit luovat kuvan homopuheesta melko luonnollisena lähtökohtana tai vapautuneena tyylinä suhteessa heteromaiseen puhetyyliin.

Tietynlainen puhetapakaan ei välttämättä riitä tuomaan homomiestä samalla viivalle heteromiehen kanssa. Esimerkissä 6 sama informantti kuvailee käsitystään karhuhomojen puheesta.

Esimerkki 6

ML: kuvailisitsä sit miten karhut puhuu

TRE4: no siis karhuilla se on ehkä semmone **hyvin maskuliininen hyvin macho hyvin, heteromiestä jäljittelevä**, mut sitte tietysti siinä on myös vähä semmosta lempeetä nallemaisuuutta ha ha pakko sanoa sellasta Lämpöä mitä ei sit ehkä niinku kanojen puheesta löydy

ML: mm

Informantti kuvaa karhuhomon puhetta *heteromiestä jäljitteleväksi*. Se siis muistuttaa heteromiehen puhetta, mutta ei ole sitä, koska puhuja ei ole heteromies. *Jäljittelevä*-partisiipin käyttö antaa ymmärtää, että puhetyyli on valittu tietoisesti, ja heteromaisen kuvan antaminen on puhujan viestinnän yksi tavoite. Jäljittelijän ja jäljiteltävän välinen suhde ei kuitenkaan ole symmetrinen, joten heteromies on jossakin mielessä tämän esimerkin mukaan homomiestä edempänä.

4.2.2 Perusihmiset, maailmaa syleilevät karhut ja kotkottavat kanat

Tässä alaluvussa käsittelen homomiesten keskinäisiä ryhmäjakoja ja näiden suhdetta normaaliin. Erityisesti kiinnitän huomiota kahteen vastakkaiseen kategoriaan, karhu- ja kanahomoihin, mutta nämä eivät missään nimessä ole ainoita mainittuja alakulttuureja, mikä käy myös esimerkeistä ilmi. *Karhuhomoilla* viitataan aineistossa homomiehiin, jotka ovat maskuliinisia, karvaisia ja isokokoisia, kun taas *kanahomot* esitetään vastakohtaisesti esimerkiksi feminiinisinä, kovaäänisinä ja pinnallisina.

Homomiehiä ei vertailla haastatteluissa pelkästään heteroseksuaalisiin miehiin, vaan myös toisiinsa. Aineksia tähän erotteluun haetaan varsinkin toisten miesten käytöksestä sekä pukeutumisesta tai yleisemmin tyylistä. Ryhmän jäseniä yhdistäväksi piirteeksi voi riittää esimerkiksi aktiivinen järjestötoiminta (ks. esimerkki 7). Toisaalta myös itsemäärittelyoikeus nostetaan esille tärkeänä kriteerinä TRE4:n haastattelussa. Saman informantin kielenkäytössä näkyy ylipäätään kriittinen suhtautuminen kategorisointia suhtaan: ”-- onko siinä semmosta henkistä yhteenkuuluvuutta taustalla vai onko se sit vaan tietty porukka keiden kanssa liikkuu”.

Esimerkki 7

ML: nno onks homojen keskuudessa sun mielestä erilaisia alakulttuureita

TRE4: ON ha ha hyvin paljon

ML: ha millasia

TRE4: no osa, jos puhutaan ihan perus peruskategorioista mihin ihmiset ittiesä luokittelee on tvinkejä karhuja ää mä puhun kanoista, ää sitte on nää nää aktiivi järjestöhomot on se yks tietty porukka sitte, no, naisten puolella tietysti ni sitte o femmet butsit kaikennäköstä, siis hirveen paljon erinäköstä et miten ihmiset ittiesä luokittelee muttota, sit et onkse kuitenkin vaa joku lokero mihin ittiesä laittaa et onko siinä semmosta henkistä yhteenkuuluvuutta taustalla vai onko se sit vaan se tietty porukka keiden kanssa liikkuu

Haastattelukysymys homojen alakulttuureista on odotustenmukaisesti tärkeä kysymys homomiesten keskinäisen vertailun kannalta. Haastatteluissa tuodaan esiin monenlaisia ryhmiä, esimerkiksi mielenkiinnonkohteiden tai harrastusten perusteella järjestäytyneet nahkahomot ja järjestöhomot, mutta alakulttuureista eniten keskustelua herättävät niin sanotut *karhu-* ja *kanahomot*. Kaksi kolmesta informantista, TRE3 ja TRE4, mainitsee nämä kaksi ryhmää haastatteluissaan.

Esimerkki 8

ML: keitä on kanat?

TRE4: keitä on kanat no kanat on, nää tietty **ne on yleensä kouluullisen nuoria miehiä jotka liikkuu sellasen kymmenen hengen tyttölauman mukana** ja sit sielt kuuluu semmosta niinku **kaakatus**, ni HE on kanoja

Kanat ovat aineiston mukaan homomiehiä, jotka mielletään olemukseltaan ja käytökseltään samankaltaisiksi kuin teinitytöt. Sanan *kaakatus* käyttö ja *tyttölaumaan* (vrt. nuoriin naisiin) yhdistäminen ovat voimakasta asennetta ilmaisevia valintoja, sillä onomatopoeettinen *kaakatus* on kaukana neutraalista sanavalinnasta, eivätkä *nuorten miesten* oletusarvoisesti ajatella käyttäytyvän samoin tavoin kuin *tyttöjen*. Lisäksi sanat *tyttölauma* ja *kaakatus* yhdessä viittaavat enemmänkin ei-inhimilliseen eläinkuntaan, mikä on sekin voimakkaasti arvottavaa.

Käsitys tyttömäisistä nuorista homoista on yhteydessä laajempaan mielikuvaan homomiehistä, sillä homomaisen puhutavan kuvailujen on havaittu yhtenevän käsityksiin nuoresta, feminiinisestä ja kaupunkilaisesta puheesta (ks. esim. Surkka 2016, Lindeman 2022).

Karhuhomot puolestaan ovat kanahomoille vastakohtainen ryhmä miehekkäitä, isokokoisia ja karvaisia homomiehiä. Kanat ja karhut nostetaan esiin myös yhdessä ja vertaillen homomiesten puheta-voja koskevissa kysymyksissä.

Esimerkki 9

ML: voisko se sit liittyy niihin alakulttuureihin

TRE4: joo ihan varmasti liittyy, et siis, **mun on kauheen vaikee kuvitella karhua puhumassa samalla tavalla kuin kanoja tälle heittome-lainausmerkeissä**, mut et toki näitäki ihmisiä toki on heitä yhtään väheksymättä mut tota, kyl se niiku tietty puheta- pa on myös sidonnainen siihen alakulttuuriin et **kyl karhutkin**

puhuu tietyllä tavalla jos vertaa sit taas vaikka just näihin kanoihin et kyl siinä selkee ero on

ML: kuvailisitsä sit miten karhut puhuu

TRE4: no siis karhuilla se on ehkä semmone hyvin maskuliininen hyvin macho hyvin, heteromiestä jäljittelevä, mut sitte tietysti siinä on myös vähä semmosta lempeetä nallemaisuuutta ha ha pakko sanoa sellasta Lämpöä mitä ei sit ehkä niinku kanojen puheesta löydy

ML: mm

TRE4: et se on vähän sellasta lämmintä maailmaa syleilevää puhetta ja kanoilla sit enemmän tämmöstä mm pintaliitosta hiuka ulkonäköön keskittyntä ulkoseen olemukseen keskittyneitä, nää on siis stereotypioita mut näin mä sen näen

Esimerkissä 9 TRE4 jatkaa kriittistä puhetapaansa eri alaryhmiä tai *lokeroina* kohtaan kertomalla suoraan, että toistaa vastauksessaan eräänlaisia stereotypioita kana- ja karhuhomoista. Myös ilmaisu *tällee heittome- lainausmerkeissä* kertoo TRE4:n suhtautumisesta kyseisiin käsityksiin antamalla ymmärtää, ettei lausumaa kannata välttämättä ottaa täysin todesta tai kirjaimellisesti. Stereotypiat ovatkin esimerkissä varsin mustavalkoisia: karhun puhetapa on *hyvin maskuliininen, hyvin macho, heteromiestä jäljittelevä, lempeän nallemainen ja lämmin*, kun taas kanojen puhe on *pintaliitoista ja ulkoiseen olemukseen ja ulkonäköön keskittyntä*. Kanahomot esitetään ensisijaisesti jonakin toisena, joka on ehkä enemmänkin poikkeus kuin sääntö. Vaikka *tällee heittome- lainausmerkeissä* pehmittää stereotypioita, se myös typistää lainausmerkkeihin suljetut *kanat* puhetilanteesta ulkopuoliseksi karikatyyriksi, johon kummallakaan haastattelun osapuolella ei oleteta olevan kosketuspintaa. Vaikutelmaa vahvistaa affektinen partikkeli *-ki(n): toki näitäki ihmisiä toki on heitä yhtään väheksymättä*.

Karhuhomo on puhujalle esimerkissä 9 siis kanaa tutumpi kategoria, jota verrataan kaukaisempaan kanahomoon. Kana esitetään aineistossa toisena ja jollain tavalla huonompana tai puutteellisena suhteessa karhuun, mikä näkyy esimerkiksi vastauksessa: ”-- mut sitte tietysti siinä on myös vähä semmosta lempeetä nallemaisuuutta ha ha pakko sanoa sellasta Lämpöä mitä ei sit ehkä niinku kanojen puheesta löydy”.

Huomattavaa tutkimusaineistossa on myös se, että yksikään kolmesta informantista ei samaistu avoimesti kanahomoihin, vaan kanahomo jää haastatteluissa toiseutetuksi, kaukaiseksi hahmoksi. Myös karhusta puhutaan enimmäkseen tilanteesta ulkopuolisena, mutta toisin kuin kanoista puhuttaessa, TRE3 tunnistaa itsessään karhuhomon piirteitä:

Esimerkki 10

ML: onko sun mielestä homojen keskuudessa jotain erilaisia alakulttuureja

TRE3: OONn ja paljon he

ML: minkäslaisia

TRE3: hh jaaha no mistähä noi-, no jos otetaan suuri eläinensyklopedia niin kaikki alakulttuurit on nimetty jonku eläimen mukaan melkein, on kanat on karhut on ahmat, on ketut on mäyrät, viel yleensä ne liittyy jollaki tavalla tälläseen kehonkielelliseen, ruumiin, kuvaan ja niitten niinku jaotteluun, käytökseen, käyttäytymiseen, ei välttämättä niihin valintoihin mitä elämään haluaa, sit tietysti on on niin, ehkä voimakkaan tämmöseen voimakkaaseen psykologiseen tämmöseen niinkun fysiolokis psykologiseen puoleen on sitten äs et äm piirit, nahkah, **hh sitton ihan tämmöset perusihmiset ku MINÄ, no mä oon itse asia vähän KARHU karhu on karhuihin ehkä me [kumppanin nimi] ehkä niinku ollaan, iso- iso- isot miehet, jotka ei kauheesti pidä, ääntä itsestään,** hh joku ehkä joka ois ehkä enem ehkä ois vähä vanhempi ihminen kumminä ehkä pystyis sanomaa vähä, sanomaan vielä vähä laajemmin, (--) hieman yli kaksytvuotta maailmaa tässä tallannu ni, emmää nii kauheen laajasti pysty kertomaan, se on hyvin laaja, sieltä pulpahtelee koko aja joka vuosi tämmösiä uusia tyylejä ja uusia tyylisuuntauksia he tämmösiä uusia, uusia alalajeja ja sitä ain ihmettelee et kuka, mikä, häh

ML: ha mikä hahmo ha ha

TRE3 neuvottelee identiteetistään esimerkissä 10. Hän aloittaa määrittelemällä itsensä *perusihmiseksi*, mutta muuttaa arvionsa johonkin muuhun, tässä tapauksessa tunnusmerkilliseen *karhuun*. Karhumaisuus liittyy tässä esimerkissä fyysiseen kokoon, ei-huomionhakuiseen käytökseen ja ”normaaliuteen” suhteessa muihin homomiesten alaryhmiin tai -kulttuureihin, kuten edellä mainitut kanat. TRE3 pehmittää tulkintaansa *ehkä*-partikkelilla, implikoiden kenties ymmärrystään siitä, että karhuhomokin on itsessään yksi stereotypia ja kapea käsitys tietynlaisista homomiehistä. Karhuhoimoihin samaistuminen ja vertaaminen kanoihin kuitenkin kertoo arvoasetelmista homomiesten keskuudessa.

Lopuksi voidaan tiivistää, että homomiehet määrittelevät itseään ja toisiaan erilaisiin ryhmiin monista syistä. Kriteereinä voivat toimia esimerkiksi itsemäärittely, ulkonäkö, harrastukset tai käyttäytyminen. Aineistossa keskeisiä esille nousevia ryhmiä ovat erityisesti karhu- ja kanahomot, jotka vaikuttavat muodostavan jonkinlaisen arvolutautuneen jatkumon, jossa heijastuu yhteiskunnan laajempi suhtautuminen feminiinisyteen ja maskuliinisuuteen. Lähtökohtaisesti informantit vaikuttavat mukailevan heteronormatiivista miehen mallia yhteiskunnassa mieluummin kuin esimerkiksi *kanahomoksi* nimitettyä stereotypiaa.

4.2.3 Homomiehet ja kansallisidentiteetti

Homomiehen ulkonäöllä, käyttäytymisellä ja näitä koskevilla stereotyyppioilla tehdään informanttien puheessa eroa paitsi suomalaisten homomiesten kesken, myös suhteessa muunmaalaisiin homomiehiin. Suhde kansallisen identiteetin ja homoseksuaalisuuden välillä on kuitenkin monimutkainen, sillä odotukset seksuaalisuudesta ovat aineiston perusteella kietoutuneet kansallisiin stereotyyppioihin.

Esimerkissä x TRE4 vertaa ulkomaisten Pride-paraatien vähäpukeisia, treenattuja homomiehiä Suomen Pride-kävijöihin, joita hän kuvailee substantiivilausekkeella *tavallinen homo*. Tavallisuus saa siis esimerkiksi myös nationalistisen sävyn; tavallisen homon näkyminen sateenkaarikanosan juhlissa on haastatellun mielestä toivottavaa, ulkomaalaisten juhlien paljaita, stereotyyppisiä homoja ei *onneksi* ainakaan samassa mittakaavassa näy.

Esimerkki 11

ML: mistä sä luulet että se stereotypia et homot puhuis niinku ne, ne kanat puhuu nii vois johtua

TRE4: varmaa aika pitkälti mediasta ja siitä kuvasta minkä media antaa, että tota, niinko ainaki AIkasemmi nii, esimerkiks teeveesarjoissa ja leffoissa niin homot on ollu yleensä hyvin tämmösiä niinko, **mä en löydä ny suomeks hyvää sanaa siis flämboiant sellanen tosi ulospäinsuuntautunut värikäs puhuu äänekkäästi ja paljon ja se ääni on hyvin feminiininen**, niin ehkä se stereotypia on muotoutunu siitä et onks kaikki homot tälläsiä, **ja sit tietty kun ihmiset on nähny näitä praidparaateja niin siellä näkyy tiettyntyyppisiä ihmisiä kattoo no oikeestaa minkä tahansa muun maan praideja kui suomen, niin siellä kulkee hyvin paljon puolialastomia miehiä hyvin treenatussa kropissa**, nii se on toinen stereotypia et kaikki homomiehet on niinko älyttömän hyvässä kunnossa ja kulkee puolialasti niinko normaalielämässä nii tota, nii se on varmaan toinen asia, **suomen praidit nyt ei tietenkään oo ihan sellasia onneksi et siellä näkyy se tavallinen homo myös**

Suomen Pride-kulkueet esiintyvät TRE4:n haastattelussa toivotunlaisina suhteessa ulkomaiisiin kulkueisiin, joissa *näkyy tiettyntyyppisiä ihmisiä*, jotka vastaavat ja vahvistavat ryhmän ulkopuolisten ihmisten stereotyyppioita homomiehistä. Haastatellun mielipiteen vahvuutta tilanteessa korostavat esimerkin vahvistussanat kuten *tietty* ja *tietenkään*. Huomionarvoista kommentissa on myös lainasana *flämboiant*, jonka käyttö ennen suomennosyrityksiä kertoo englanninkielisen sateenkaarisanaston ja median vaikutusvaltaisuudesta seksuaalivähemmistöjä koskevan kielen suhteen. Tämä koodinvaihto kesken puheenvuoron sitoo yhteen ulkomaiset, *minkä tahansa muun maan praidit* ja aiemmin mainitun median homostereotyyppioiden potentiaalisina lähteinä ja uusintajina.

Toinen maininta kansallisen ja seksuaalisen identiteetin kytköksistä nousee esiin TRE4:n haastattelussa (esimerkki 12).

Esimerkki 12

ML: millasii stereotypioita sä uskot et muilla ihmisillä vois olla niinku homojen puheeseen, liittyen

TRE4: noo, sanotaanko että ehkä se yleisin stereotypia on et homo puhuu, homomies puhuu hirveen naismaisesta feminiinisesti ehkä se kana on se yleisin mitä ajatellaan et niinko, et **homomiestä ei nähdä semmosena maskuliinisena perus- perusmiehenä, en viittis sanoo perussuomalaisena vaan ihan tavallisena suomalaisena miehenä nii tota**, se on ehkä se mitä ei niinko osata ajatella et ihmisiä on erilaisia myös myös niinko nää maskuliinisemmat miehet voi olla homoja nii se stereotypia jotenki niinko jättää ne ulos mikä on ehkä hyväki asia et nää miehet saa olla ehkä vähä enemmän rauhassa sitkun enemmän sitä stereotypiaa vastaavat homot, toki ois ideaalutilanne et kenestäkään ei ois tälläsiä stereotypioita, mutta tilanne nyt on mikä on

Esimerkissä 12 heteroseksuaalisuus kiinnitetään *tavallisen suomalaisen miehen* prototyyppiin. Haastateltu korjaa aluksi käyttämäänsä sanavalintaa *perussuomalaisena*, oletettavasti sanan puoluepoliittisen konnotaation vuoksi, mutta pitää suomalaisuuden mukana käsitteessä. Tavallisuus ja suomalaisuus ovat siis tässä puhunnoksessa kiinteästi samaa yksikköä.

Myös haastattelujen tekijä Meri Lindeman on havainnut kansallisuutta koskevien stereotyyppien ja heteroseksuaalisuuden yhteyden. Lindemanin artikkelikäsitelmän (2022) mukaan stereotyyppinen homomies ei ole vastakohta vain heteromiehelle, vaan myös suomalaiselle miehelle, jonka ajatellaan olevan hiljainen ja juro (Rossi & Nykänen 2020). Tästä johtuen homomiehen stereotyyppinen olemus on varsin ei-suomalainen nousevine intonaatioineen ja naisellisine äänineen.

Homoseksuaalisuutta tarkastellaan siis vastakohtaisena heteroseksuaalisuuden ja tavallisuuden ohessa suomalaisuudelle. Haastatteluissa suomalaisen homomiehen tavallisuutta kuitenkin korostetaan suhteessa ulkomaisiin homoihin sekä yksilöiden että laajojen yleisöjen, kuten Prideparaatien, kohdalla.

4.3 Normaalit ja epänormaalit piirteet

Aineistossa käsitellään monenlaisia stereotypioita, joita kohdistetaan sekä yksittäisiin homoihin, että laajempiin homojen alakulttuureihin. Olen pyrkinyt nostamaan esille jo aiemmissa alaluvuissa erityisesti homojen alakulttuureja tai -kategorioita koskevia stereotypioita, kuten esimerkiksi karhuhomojen *lämmin ja macho puhe* tai ulkomaisten homomiesten *hyvin treenatut kropat*. Tässä ala-

luvussa tarkastelen lähemmin sellaisia stereotypioita ja käsityksiä, jotka koskevat homoja yleisesti, eivätkä siis liity kiinteästi mihinkään yksittäiseen homomiesten ryhmään.

Puhetta koskevat haastattelukysymykset osoittautuivat jälleen hedelmälliseksi yksilöstereotyyppienkin kohdalla. Kaikki aineiston stereotypiat eivät kuitenkaan koskeneet kieltä, vaan informantit mainitsivat stereotypioita myös esimerkiksi käytökseen liittyen.

Suurta osaa stereotypioista yhdistää mielikuva homoista naisellisina, ja tämä herätti haastatteluissa paikoin voimakkaita tunteita. Feminiinisyyttä myös torjutaan aineistossa voimakkaasti.

Esimerkki 13

TRE3: "no homot puhuu naismaisesti mikä on tällöinen niinkun stereotypia mitä **mä en vielääkään, mitä naista minun minun puheessani on sitä mä en ymmärrä edelleenkään mistä se on tullu se nais- käytetään sitä femin- feminiinistä ääntä ja AKKamaista ääntä mikä mu- särähtää korvaan** aina vähän ihmettelen et em- en mä tiedä mistä se tulee mistä se johtuu **miksi se on liitetty meihin** jollaki tavalla"

TRE3 käyttää voimakkaasti latautunutta affektista kieltä esimerkissä 13. Hän kieltää naismaisen puhumisen stereotypian omalta kohdaltaan paitsi suoraan retorisella kysymyksellä (– – *mitä naista minun minun puheessani on* – –), myös kutsumalla stereotyyppien mukaista feminiinistä ääntä *akkamaiseksi*. Myös *korvaan särähtäminen* kertoo puhujalle epämieluisesta äänenkäytöstä. Pronominien vaihtuvuus antaa kuvan sekoittuvista rooleista: TRE3 vastaa toisaalta omalta osaltaan, mutta myös laajemman homomiesten joukon edustajana. Hän kuitenkin pyrkii erottamaan stereotypian paitsi itsestään, myös laajemmasta edustamastaan joukosta. Stereotyyppien torjuminen onkin haastatteluaineistossa toistuva ilmiö.

TRE3 ei ole ainoa haastateltu, joka ilmaisee nuivaa suhtautumista naisellisen homon stereotypiaa kohtaan. Naisellisuus ja feminiinisyydet ovat haastatteluissa moneen otteeseen käsiteltyjä, ja ne liittyvät tiiviisti keskusteluihin erilaisista homomiehistä.

Esimerkki 14

TRE4: noo, sanotaanko että ehkä se **yleisin stereotypia on et homo puhuu, homomies puhuu hirveen naismaisest feminiinisesti** ehkä se kanna on se yleisin mitä ajatellaan et niinko, et **homomiestä ei nähdä semmosena maskuliinisena perus- perusmiehenä** – –

Esimerkki 14 niputtaa yhteen naisellisuuden ja homomiehen ja toisaalta heteromiehen, maskuliinisuuden ja normaalin. Informantin liioittelu *hirveä*-nominin genetiivimuodon avulla (*homomies puhuu hirveen naismaisest*) antaa ymmärtää, että mainittu stereotypia ei ole mieleinen.

Naisellisuus liittyy aineistossa moniin muihinkin stereotyyppien aiheisiin, muun muassa ulkonäköön, kaverien valitsemiseen, luonteeseen ja käyttäytymiseen. Näistä erityisesti puheeseen ja

ulkonäköön liittyvät stereotypiat ovat haastatteluissa monipuolisia ja tarkastikin eriteltyjä. Puhestereotyyppioiden käsittely selittyy haastattelun kysymysten vaikutuksella, sillä monet näistä käsittelivät informantin omia käsityksiä puheesta. Muotia tai ulkonäköä kysymykset toisaalta eivät tuo erikseen esille, vaan nämä stereotypiat on nostettu informanttien toimesta oma-aloitteisesti esille. Näiden stereotyyppioiden runsaus ja monipuolisuus suhteessa aineiston pieneen kokoon kertoo mielestäni siitä, että ne lienevät yleisimpien ja tavallisimpien homomiehiä koskevien stereotyyppioiden joukossa.

Kaikki haastatellut eivät vastusta homostereotyyppioita täysivaltaisesti. Esimerkissä 15 TRE1 pohtii omaa puhetapaansa ja sen piirteitä sekä sen mahdollista homomaisuutta.

Esimerkki 15

ML: okei (0.4) no puhutsää sun omasta mielestä jotenki homomaisesti (vai et)

TRE1: mm noh #een#, **een välttämättä kyl mä niinku välillä sit voi tulla jotain semmosii, ha ha semmosii niinkun korkeita intonaatioita jotka voi mieltää ehkä HOMomaiseksi puheeksi mutta en omasta mielestäni**

ML: mm osaatsää sanoa että miks

TRE1: mm (0.4) enn kyllä osaa et miks joku semmonen mielletään niinkun, en osaa **ehkä se johtuu just näistä käsityksistä mikä on miehistä ja mikä on naisellista ja, mikä on heteromaista ja homomaista**

ML: mikä sun puheessa on sit ku sanoit että yleensä se niinku Ei ole homomaista niin mikä siitä tekee sillee EI Homoa sun puheesta

TRE1: mm, ss- niinkun että ei niinkun, **ei vääntele niit sanoi sillain eikä niinkun ööh täs tulee tää elekieli huomaakko ha ha** (ML nauraa mukana) ee ja hmm ikinä miettiny niinku että (0.4) emmätiä mä en niinku **mä vaa puhun en mä mieli sitä sillai milt se kuulostaa**, niis tilanteissa koskaan

TRE1 ei miellä omaa puhettaan yleensä homomaiseksi, mutta tiedostaa puheensa sisältävän piirteitä, jotka joku muu saattaa mieltää sellaiseksi. TRE1 jättää siis tulkintavastuun oman puheensa homomaisuudesta näkymättömälle tarkkailijalle, nollapersonalle. Homomaiseksi miellettyjä piirteitä ovat esimerkiksi korkea intonaatio ja haastattelutilanteessa jo ennen esimerkin 15 tilannetta esille noussut runsas elekieli. Haastateltu jakaa käsityksen homomaisiksi miellettyistä piirteistä monen muun kanssa; esimerkiksi Sanni Surkan pro gradu -tutkielmassa (2016: 35) haastatellut homomiehet mainitsevat monia yhteneviä piirteitä liitettävän homomaiseen puheeseen: elehtiminen, kikattelu, korkea ääni, nouseva loppuintonaatio ja niin edelleen.

Esimerkissä on mielenkiintoista myös TRE1:n nauru sen jälkeen, kun hän on nostanut esille elekielen käytön omassa viestinnässään sillä hetkellä. Nauru avaa mahdollisuuden liittyä nauruun, johon ML vastaa pian. Nauruun liittyminen puhetilanteessa osoittaa, että keskustelijat ovat tunnis-

taneet yhdessä tilanteen koomisen potentiaalin (Glenn 2003: 54). Tässä nimenomaisessa esimerkissä se voi kertoa esimerkiksi ristiriidan tai ironian tunnistamisesta suhteessa omiin lausuntoihin omasta puheesta ei-homomaisena ja runsaan elekielen käytöstä stereotyyppisen homomaisena.

Kokonaisuudessaan stereotyyppioista enemmistö rakentuu aineistossa yhden väljän käsityksen ympärille. Homomiesten yhdistäminen feminiinisyyteen mahdollistaa monet muut stereotyyppiat esimerkiksi teinityttöjen kanssa hengailemisen, ammatinvalintojen ja muotitietoisuuden suhteen. Suhtautuminen kuitenkin odotetusti vaihtelee yksilöiden kesken: osa karsastaa stereotyyppioita voimakkaasti, osa ei ota voimakasta kantaa puolesta tai vastaan.

5 LOPPUPÄÄTELMÄT

Olen nyt tarkastellut kriittisen diskurssinanalyysin ja affektin tutkimuksen keinoin tapoja, joilla normaaliudesta on puhuttu kolmen haastattelun laajuudessa aineistossa. Tässä kappaleessa tiivistän havaintojani, pohdin niiden implikaatioita ja esitän mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

Olen pyrkinyt analyysilläni vastaamaan kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Mitkä normaaliutta koskevat diskurssit toistuvat aineistossa?
2. Millaisia suhteita aineistossa muodostetaan normaaliuden ja eri ryhmien sekä ominaisuuksien välille?
3. Miten haastatellut suhtautuvat normaaliuteen?

Aineistossa esiintyy laaja valikoima erilaisia normaaliuteen liittyviä diskursseja, joista osan esiintymiseen vaikuttaa haastattelukysymysten ohjaus. Esimerkiksi haastattelukysymys *Oletko huomannut, että homoihin liitettäisiin jonkinlaisia stereotypioita? Millaisia?* (ks. liite 1) tuo keskusteluun suoraan stereotyyppien teeman, joka puolestaan liittyy keskeisesti käsityksiin normaaliudesta ja erilaisuudesta. Tämän kysymyksen yhteydessä informantit nostivat esille yleisiä stereotypioita kuten muotitietoisuutta ja feminiinisyttä. Feminiinisyys ylipäättään on aineistossa keskeinen teema, joka toistuu useissa konteksteissa, ja jonka haastatellut esittävät normaalille vastakohtaisena piirteenä esimerkiksi stereotyyppien yhteydessä. Kenties laajin ja keskeisin diskurssi, joka aineistossa toistuu, on siis normaaliuden rajaaminen ja määrittäminen. Tähän laajaan diskurssiin sisältyy kaipaampia aiheita, kuten normaalin määrittely suhteessa yksittäisen homomiehen piirteisiin, alakulttuureihin ja kansallisuuteen. Hyödynsin näitä tarkempia diskursseja omien analyysilukujeni jakamisessa.

Haastatteluissa nousi esille monenlaisia suhteita normaalin käsitteeseen. Normaaleiksi tai epänormaaleiksi määriteltiin stereotyyppien mukaisia piirteitä kuten korkeaa intonaatiota puheessa, mutta myös erilaisia ihmisryhmiä. Kaikissa näissä konteksteista normaalius liittyi tunnusmerkittömyyteen. Hedelmällisimmäksi näkökulmaksi osoittautui aineistossa normaaliuden suhde erilaisiin ryhmiin, sillä tähän kategorisointiin liittyy paljon myös yksittäisiä homomiehiä koskevia stereotypioita ja piirteitä.

Useimmiten normaalilla tarkoitetaan aineistossa heteroseksuaalista tai sen kaltaiseksi miellettyä henkilöä, ryhmää tai piirrettä, joka sitten toimii vertailukohtena tunnusmerkillisille vastineille useissa kysymyksissä. Haastatellut nostavat esille kuitenkin myös erilaisia homomiesten alaryhmiä, jotka muodostavat haastattelutilanteessa normaalin kanssa jatkumoa homoseksuaalisten miesten keskuudessa. Normaali on siis aineistossa kategoria paitsi heteroille, myös tietynlaisille homomie-

hille vähemmistön sisällä. Tavallisuus homojen keskuudessa liittyy aineistossa muun muassa kehonkuvaan, puheääneen ja elämäntyyliin. Kokonaisuudessaan asetelman voisi tiivistää niin, että heteromies esiintyy aineistossa jonkinlaisena normaaliuden kärkiesimerkkinä, kun taas nuoret, naisellisiksi mielletyt kanahomot ovat tämän jatkumon toisessa päässä, oppositiona sekä karhuhomioille että heteromiehille.

Haastatteluiden perusteella informantit vaikuttavat mukailevan enemmän normaaliksi miellettyä heteromiehen mallia kuin äärimmäisen feminiinistä ja poikkeavaa kanahomoa, sillä siinä missä yksi informantti mainitsee olevansa enemmän tai vähemmän karhuhomo, kukaan ei samaistu feminiiniseen kanahomoon. Tämä mukailee aikamme sukupuolitettuja normeja ja ihanteita, joiden mukaan kauneus ja koristeellisuus liittyy ensisijaisesti naisiin, kun taas miehekkyyttä edellyttää korruttomuutta ja kurinalaisuutta (Rossi 2003: 35). Toisaalta haastattelut on toteutettu vuonna 2015, jolloin toive normaaliudesta ja tietynlaisesta näkymättömyydestä on voinut liittyä aktiiviseen poliittiseen diskurssiin, jota käytiin Tahdon 2013 -kansalaisaloitteen ja tasa-arvoisen avioliittolain ympärillä.

Vaikka normaalius vaikuttaa olevan aineistossa pääosin tavoiteltavana piirteenä, tunnusmerkittömyyden suhde informanttien tavoitteisiin ja ihanteisiin ei ole täysin suoraviivainen. Normaaliuden yhteydessä käytetään monia eri assosiaatioita herättäviä sanavalintoja, kuten *harmaa massa*. TRE3 toivoi esimerkissä 3 homomiesten tulevan osaksi *harmaata massaa*, jolloin tämä antaa nominausekkeelle positiivisen merkityksen, mutta esimerkiksi Kielitoimiston sanakirja (<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>, 2021) liittää harmaan kuvainnolliseen käyttöön ikäviä merkityksiä kuten *sameus*, *ankeus*, *yksitoikkoisuus* ja *ilottomuus*.

Toisaalta homomaista puhetta kuvaillaan paikoin kovin positiivisilla adjektiiveilla, kuten *avoin*. Lisäksi suomalaisen miehen stereotyypin yhdistäminen normaaliuteen ei ole yksiselitteisesti positiivinen asia, vaan riippuvainen siitä, koetaanko stereotyypinen jurous ja hiljaisuus tavoiteltavaksi.

Tutkielma valaisee homomiesten keskuudesta löytyviä käsityksiä ja asenteita normaalin määrittelyyn liittyen, mutta aineistossa olisi runsaasti lisää tutkintamahdollisuuksia (puhumattakaan laajemmasta haastatteluaineistosta). Esimerkiksi alaluvussa 4.2.3 käsittelemäni kansallisuuskurssi homonäkökulmasta voisi olla itsessään antoisa tutkimusaihe varsinkin maailmassa, jossa kulttuuriset vaikutteet ja käsitteet siirtyvät tietotekniikan välityksellä nopeasti, ja jossa yhteisöt ulottuvat valtiollisten rajojen yli. Lisäksi tutkimuksen olisi suotavaa perehtyä muihin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin, joista on suomen kielellä vielä vähemmän tutkimusta kuin homomiehistä.

LÄHTEET

- AHONEN, PIIA 2019: *Affektisuuden kielelliset ilmaisukeinot ja parisuhteen ylläpitäminen sota-ajan kirjeenvaihdossa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and power*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- GLENN, PHILLIP 2003: *Laughter in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HENNEN, PETER 2005: BEAR BODIES, BEAR MASCULINITY. *Recuperation, Resistance, or Retreat? Gender & Society 19/2005*. s. 25–43.
- Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki 2021: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> (18.5.2022)
- LINDEMAN, MERI 2017: *Homoässä, hintonaatio ja heiluvat kädet – kansanlingvistisiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- LINDEMAN, MERI 2022 (tekeillä): “Like Helsinkian little girls on the backseat of a tram”. *Folk linguistic views on gay Finnish*. Käsikirjoitus. Saatu luettavaksi 11.10.2021.
- ROSSI, RIIKKA 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- ROSSI, RIIKKA – NYKÄNEN, ELISE 2020: *Suomalaiset ahdistukset. Kansallinen omakuva ja kielteiset tunteet. JOUTSEN / SVANEN. Erikoisjulkaisuja 4 / Specialutgåvor 4 / Special Studies 4*. s. 4–19. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismaiden osasto. DOI: <https://doi.org/10.33347/jses.99968>
- Sateenkaarihistoria Suomessa*. Seta (= Seksuaalinen tasa-arvo ry). <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/> (18.5.2022)
- Sateenkaarisanasto*. Helsinki: 2021. Seta (= Seksuaalinen tasa-arvo ry). <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> (25.5.2022)
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Suomen kielen väitöskirja. Oulun yliopisto.

SURKKA, SANNI 2016: *Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Tasa-arvosanasto. Helsinki 2022: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> (25.5.2022)

UOTINEN, LIISA 2007: »Tässä kohdassa heterorouva nyökkää.» Näkökulma naisparien henkilöhaastatteluissa. *Virittäjä* 1/2007. s. 68–88

VALO, PAULI 2007: *Miehet seuraa hakemassa. Homo- ja heteroseksuaalimpiesten seksuaalilangi MTV3:n tekstiviestichateissa*. Nykysuomen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
<https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (9.6.2022)

LIITTEET

Liite 1: Haastattelukysymykset (Lindeman 2017)

1 Taustakysymykset

Mitä kautta sait kutsun tähän haastatteluun?

Vahvistatko olevasi täysi-ikäinen ja että et ole opiskellut mitään kielitieteellistä ainetta yliopistossa pää- tai sivuaineena?

Onko suomi äidinkielesi?

Minkä ikäinen olet?

Millä paikkakunnalla asut?

Miltä paikkakunnalta olet kotoisin?

Millainen koulutus sinulla on? (*Haetaan astetta.*)

Millainen elämäntilanteesi on nyt, oletko työssä, opiskelija, työtön...?

(*Jos on tai on ollut töissä:*) Millä alalla olet töissä?

Miten kuvailisit sukupuoltasi ja seksuaalisuuttasi?

2 Homokulttuuri

Mitä sinulle tulee mieleen sanasta homokulttuuri? Millaisia asioita siihen kuuluu?

Käytkö paljon esim. Setan tapahtumissa?

Oletko mukana muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiaa ajavien järjestöjen toiminnassa?

Käytkö Prideillä? Homobaareissa? jne.

Onko Tampere / Helsinki sinulle hyvä paikka asua? Viihdytkö täällä? Miksi?

Onko Tampereella / Helsingissä mielestäsi tarpeeksi seksuaalivähemmistöille suunnattua toimintaa?

Kulttuuria? Tarvitseeko sitä mielestäsi yleisesti ottaen olla?

Onko homojen keskuudessa erilaisia alakulttuureja?

Onko sinulla paljon seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ystäviä tai tuttavuuksia?

3 Omat käsitykset suomenkielisten homomiesten puheesta

Puhuvatko suomalaiset homomiehet mielestäsi jollakin tietyllä, tunnistettavalla tavalla?

(*Jos vastaa myöntävästi:*) Mitä tähän puhetapaan mielestäsi kuuluu? Esimerkiksi millainen ääni tai millaisia sanoja?

Voiko miehen suuntautumista mielestäsi päätellä puhettavan perusteella? (Voiko miehen puheen perusteella siis päätellä olevan homo?)

Käyttävätkö jotkut tätä puhetapaa enemmän kuin toiset?

Onko seksuaalivähemmistöjen sisällä alakulttuureilla erilaisia puhetapoja?

Mistä tämä puhetapa / nämä puhetavat mielestäsi voisivat olla lähtöisin?

6 Oma puhetapa

Kuvaile omaa puhetapaasi. Puhutko yleensä yleiskieltä, murretta, slangia...?

Oletko huomannut, että puhetapasi vaihtelisi eri tilanteissa?

Puhutko itse omasta mielestäsi jollakin tapaa homomaisesti? Miksi teet tai et tee niin?

(Jos vastaa myöntävästi:) Mikä omassa puheessasi mielestäsi on homomaista?

(Jos vastaa myöntävästi:) Oletko huomannut, että puhuisit joissain tilanteissa homomaisemmin kuin toisissa?

4 Ympäröivän yhteisön suhtautuminen homoihin

Miten ystäväpiirisi yleensä suhtautuu seksuaalivähemmistöihin? Muu lähipiirisi? Työyhteisösi?

Miten suomalaiset kokemuksesi mukaan suhtautuvat seksuaalivähemmistöihin keskimäärin?

Onko suhtautuminen kokemuksesi mukaan muuttunut elämäsi aikana?

Luuletko, että suhtautuminen on samanlaista kaikkialla Suomessa?

Oletko huomannut, että homoihin liitettäisiin jonkinlaisia stereotyyppioita? Millaisia?

5 Ajatukset muiden ihmisten käsityksistä

Millaisia stereotyyppioita uskot homojen puheeseen liitettävän?

Mistä luulet näiden stereotyyppioiden johtuvan?

Voiko homomaista puhetta mielestäsi matkia tunnistettavasti? Millainen puhetapa saa sinut ajattelemaan, että tarkoitus on matkia homomiestä?

Onko näissä stereotyyppioissa mielestäsi mitään perää?

Lopuksi

Haluatko täydentää vastauksiasi vielä jotenkin? *(Aihealueet käydään tässä läpi.)*

Haluatko kommentoida tätä haastattelua tai kysyä jotakin?

Haluatko saada tutkielmat tai niiden tiivistelmät luettavaksesi niiden valmistuttua? Voiko sähköpostiosoitteesi säilyttää tätä tarkoitusta varten?

Liite 2

Litterointimerkkejä

ML	haastattelija
TREx	haastateltavan pseudonyymi (TRE = haastattelu toteutettu Tampereella, x haastattelun järjestysluku)
(0.X)	vähintään 0.3 sekuntia kestävä tauko
,	alle 0.3 sekuntia kestävä tauko
@poikkeava@	ympäröivästä tekstistä poikkeava äänenlaatu
keskey-	sana jää kesken
KORostettu	painokkaasti lausuttu osuus
hhh	voimakkaasti kuuluva hengitys
ha ha	nauria
(—)	litteroija ei saa osuudesta selvää
[poistettu]	äänitiedostosta poistettu henkilötieto tai haastatteluun kuulumaton häly, kuten kuulutus
n(h)au(h)raen	nauraen puhuttu osuus